

МІЖНАРОДНА ПРАКТИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІЙСЬКОВИХ АТАШЕ НА ТЕРИТОРІЇ ДЕРЖАВ АКРЕДИТАЦІЇ

І. В. Авдошин

Міжнародне військове співробітництво є важливим напрямом діяльності будь-якої держави, її військового відомства. Україні, незважаючи на неодноразові спроби, поки що не вдалося створити ефективну систему захисту національних інтересів у цій сфері, зокрема налагодити дієвий адміністративно-правовий режим у відносинах з представниками іноземних держав — військовими аташе (далі — ВАТ). Значною мірою це зумовлено перманентним станом реформування Збройних Сил України, недостатнім фінансуванням заходів міжнародного військового співробітництва. Має місце розгалуженість структур, що ним займаються, відсутня єдина вертикаль їхнього підпорядкування. Є вірогідність витоку інформації під час проведення таких заходів.

До того ж негативний вплив може здійснюватися ззовні на систему захисту військової інформації з обмеженим доступом (цілі, які плануються, тощо). Так, цілеспрямована дезінформація з боку спецслужб іноземних держав щодо військово-технічного, науково-технічного співробітництва в окремих напрямках може призвести до помилкових воєнно-політичних, економічних рішень, і отже, спричинити відрив від світових стандартів військової техніки та озброєння, наукових проектів і розробок, викликати величезні фінансові витрати, послабляти або навіть руйнувати військово-промисловий та науково-технічний потенціал України.

Тому під час визначення національних інтересів, стратегічних цілей України необхідний аналіз не лише внутрішніх потреб, а й світових тенденцій розвитку міжнародного співробітництва, особливо щодо ринків військово-технічного співробітництва. Деякі з держав (насамперед США, Російська Федерація) можуть розглядати Україну як конкурента або країну, яка, відстоюючи свої інтереси, впли-

ває на розклад сил на регіональному чи світовому рівні та прямо чи опосередковано зачіпає їхні власні інтереси. У контексті зазначеного «кольчужний скандал», організований спецслужбами США проти України, створив реальні загрози національним інтересам України, її іміджу та призвів до втрат політичного й економічного характеру.

Загрозою також може бути такий вплив на військово-політичне керівництво держави, посадових осіб, окремих військовослужбовців, який робить неможливим або малоефективним їхню діяльність із реалізації національних інтересів. Може бути прямий або непрямий вплив на суб'єкта з метою його усунення або примусу до відмови від реалізації інтересів. Так, упродовж 1998-2000 років, коли в Міністерстві оборони України вперше було запроваджено адміністративно-правовий режим у відносинах з військовими аташе, якого до цього не існувало, це викликало негативне реагування і його блокування шляхом впливу через відповідні дипломатичні установи та міністерства закордонних справ іноземних держав на керівництво нашої держави (зокрема, явний «демарш» з боку аташе з питань оборони США, ФРН, Канади, Великої Британії тощо), що в р е ш т і - р е ш т призвело до провалу самої ідеї запровадження такого режиму [1]. Слід зауважити, що запропонований порядок був досить ліберальний і відпрацьований на базі існуючої практики та аналізу аналогічних адміністративних режимів у відповідних країнах, зокрема і тих, які виявили негативне ставлення.

**Авдошин Ігор
Васильович** —

кандидат юридичних наук, експерт Центру міжнародної безпеки та стратегічних студій України, доцент кафедри міжнародних відносин Київського гуманітарного інституту

Найзагрозливішою в цій ситуації є неузгодженість та нескоординованість дій структурних підрозділів, що співробітничать та контактують з військовими аташе (наприклад, Департамент міжнародного співробітництва МО України, Управління євроатлантичного співробітництва ГШ ЗС України, Головне управління розвідки МО України), які не змогли об'єднати зусилля й розв'язати проблему, а опинилися в протистоянні. І коли все-таки у лютому 2000 року вийшов наказ Міністра оборони України «Про затвердження Положення про порядок взаємовідносин між Міністерством оборони України та військовими аташе інших держав і їхніми заступниками, акредитованими в Україні», який значно відрізнявся від первісної версії своєю нелогічною структурою, то з об'єктивних причин дію цього наказу тимчасово призупинили з метою уникнення повторного негативного реагування з боку військових аташе іноземних держав, акредитованих в Україні [2].

Основним практичним завданням цієї статті є комплексний і всебічний аналіз одного із напрямів міжнародного військового співробітництва — адміністративно-правового режиму діяльності військових аташе (ВАТ) на території держав акредитації з метою захисту національних інтересів України. Запропоновано заходи щодо поліпшення організації військово-дипломатичної роботи в Україні.

Виходячи з практики удосконалення існуючої системи відносин з представниками іноземних держав, акредитованих в Україні, розглянемо адміністративно-правові режими діяльності ВАТ на території держав акредитації, зокрема тих, що свого часу висловили невдоволення запровадженням аналогічного порядку в Україні.

США. Акредитацію військових аташе іноземних держав за чинною в Сполучених Штатах Америки нормативною базою поділяють на два рівні: акредитація аташе з питань оборони (далі — АПО) та акредитація військових аташе видів збройних сил.

Акредитація аташе з питань оборони. Головним органом оборонного відомства США, що виконує всі протокольні заходи акредитування та організовує роботу з АПО, є управління міжнародних зв'язків Розвідвального управління Міністерства оборони США (далі — УМЗ РУМО).

Аташе з питань оборони, незалежно від його військової спеціалізації, акредитують через УМЗ РУМО і визнають у США як вищу військово-дипломатичну посадову особу конкретної держави. АПО водночас може бути й

військовим аташе (аташе сухопутних військ, військово-морських чи військово-повітряних сил). Нижчу за рангом посадову особу АПО (заступники, помічники) також акредитують через УМЗ РУМО.

Офіційна урочиста акредитація АПО здійснюється на рівні директора РУМО США відповідно до затвердженого протоколу. Представлення помічників АПО проводять на рівні начальника управління міжнародних зв'язків РУМО. Штат аташе з питань оборони МО США кількісно обмежують до 4-х осіб: АПО та три його помічники (за окремими видами ЗС).

Акредитація ВАТ окремих видів ЗС. Головним органом, на який покладено виконання протокольних заходів акредитування, координації та взаємодії з ВАТ (на прикладі сухопутних військ), є Департамент міжнародних зв'язків офісу командувача відповідними видами ЗС. Офіційну акредитацію ВАТ здійснюють на рівні директора Департаменту міжнародних зв'язків відповідного виду збройних сил.

Структура, механізм та адміністративні режими взаємодії з військовими аташатами

Для аташе з питань оборони. Уповноваженою найвищою структурною ланкою оборонного відомства США, через яку вирішується переважна більшість службових питань АПО в рамках військово-дипломатичного співробітництва, є управління міжнародних зв'язків РУМО. Співробітники УМЗ РУМО надають консультативні поради й рекомендації, забезпечують методичну та практичну допомогу в службовій, представницькій діяльності аташе. Запит конкретної інформації чи документації оборонного характеру може здійснювати аташе з питань оборони лише через УМЗ РУМО.

У наявних методичних рекомендаціях зазначено, що УМЗ РУМО є спеціально сформованим надійно діючим каналом передачі запрошень іноземних дипломатичних місій на адресу членів персоналу апарату міністра оборони, Об'єднаного штабу збройних сил та РУМО.

Міністерство оборони США всі іноземні візити поділяє на три категорії:

— короткотривалий: контакт і спілкування іноземного представника з співробітником МО, ЗС або об'єкта ВПК з конкретного наперед визначеного питання;

— тематичний: середньої тривалості візит представника іноземної держави до МО, ЗС

чи на об'єкт ВПК. При цьому відпрацьовують програму, визначають повноваження сторін, готують проект угоди або контракту, які узгоджують заздалегідь з урядом США (перелік тематичних візитів переглядають і підтверджують щорічно);

— розширений: тривалий за часом візит однієї посадової особи — представника іноземної держави. Зазвичай, здійснюється у випадках, коли доцільним є підтримання тривалого (понад 30 днів) контакту між зацікавленими оборонними структурами іноземної держави і США. Переважно це спільний контракт, програма обміну в рамках співробітництва оборонних відомств, встановлення зв'язків на рівні акредитованих офіцерів зв'язку.

Категорію візитів аташе з питань оборони спеціально не визначають. Найчастіше візити АПО підпадають під категорію короткотривалих. Для здійснення візиту (короткотривалого чи тематичного) посольство оформляє письмовий запит встановленої форми, в якому визначають певні процедури. Також посольство має офіційно засвідчити, що особа-візитер (у цьому разі АПО):

а) має повноваження уряду акредитованої держави на отримання відомостей в інтересах і від імені його уряду;

б) інформація, якою володітиме особа в результаті візиту, не стане відомою третій стороні чи державі, якщо на це не буде згоди уряду США;

в) особа-візитер та уряд, який вона представляє, надасть отриманій інформації ступінь захисту, адекватний тому, що існує в США;

г) отриману інформацію застосовуватимуть відповідно до мети візиту;

д) поширюватимуть інформацію лише серед тих посадових осіб, яким потрібна така інформація для виконання прямих службових повноважень;

е) про будь-які реальні чи прогнозовані загрози розголошення або несанкціонованої передачі інформації негайно повідомлятимуть уряд США.

Для військових аташе видів збройних сил (на прикладі сухопутних військ). Головний орган, який уповноважений встановлювати відносини командування сухопутних військ з ВАТ, це Департамент міжнародних зв'язків (ДМЗ) СВ. До функцій ДМЗ входить вирішення загальних організаційних питань ро-

боти з аташатам. Департамент має три структурні підрозділи:

— *апарат директора ДМЗ*, що розробляє офіційні та протокольні заходи членів командного складу СВ на честь ВАТ; забезпечує участь офіцерів СВ в офіційних заходах, що організують за ініціативою і на запрошення ВАТ (остання функція поширюється лише на структурні підрозділи СВ у межах військового округу м. Вашингтона);

— *управління з питань координації діяльності ВАТ сухопутних військ*. Здійснює повсякденну консультативно-методичну роботу зі сприяння діяльності військових аташатів; забезпечує виконання протокольних заходів з акредитації новоприбулих ВАТ; оформляє документи і видає ідентифікаційні картки та перепустки для відвідування військовим аташе Пентагону; публікує й поширює серед військових аташе періодичні видання «Інформаційний бюлетень аташе», «Довідник для ВАТ» та ін.; організовує і проводить (за планами ДМЗ) колективні заходи з ознайомлення ВАТ з окремими військовими частинами, об'єктами ВПК;

— *оперативне управління*. Забезпечує організацію і проведення візитів вищих посадових осіб іноземних держав; здійснює підготовку окремих візитів на рівні МО та Об'єднаних штабів ЗС США; відповідає за виконання програм міжнародного військового навчання в частині, що стосується об'єктів, дислокованих у м. Вашингтоні.

Питання забезпечення доступу іноземних аташе СВ до військових частин, об'єктів ВПК, інформаційних матеріалів щодо діяльності сухопутних військ США є компетенцією управління міжнародного інформаційного обміну, що підпорядковане офісу заступника начальника штабу СВ з питань розвідки.

Процедурні та режимні норми організації роботи командувань СВ США за запитами ВАТ на відвідання військових, військово-промислових об'єктів та на отримання інформації зазначено в окремому розділі методичних рекомендацій. Адміністративний режим роботи за запитами аташе акредитованих військ з принципових питань аналогічний тому, який встановлено для аташе з питань оборони.

Аналіз офіційних матеріалів оборонного відомства США щодо адміністративно-правового режиму діяльності військового аташату та розгляд окремих практичних аспектів застосування цього режиму стосовно військових дипломатів України дають підстави до таких узагальнених висновків:

організація стосунків Міністерства оборони та видів ЗС США з військовим аташатом базується на:

— пріоритетності національних оборонних, військово-політичних, військово-технічних, оборонно-технологічних інтересів;

— дотриманні положень Віденської конвенції від 21 квітня 1961 року про дипломатичні відносини щодо зобов'язань країни перебування зі створення належних умов для виконання офіційних функцій ВАТ;

— національній законодавчій базі, що регламентує повноваження та сферу діяльності Міністерства оборони, збройних сил, охорону і захист державної таємниці та авторських прав.

На цих засадах розроблено модель діяльності ВАТ та встановлено дієвий адміністративно-правовий режим. На увагу можуть заслуговувати такі його позиції.

Незалежно від рівнів акредитації (аташе з питань оборони, військові аташе видів військ) військово-дипломатичну діяльність ВАТ за чинним адміністративно-правовим режимом американська сторона поділяє на:

— протокольні й процедурні заходи, що передують призначенню на посаду;

— протокольні й процедурні заходи прибуття та вступу на посаду (акредитація);

— режим поточної представницької службової діяльності аташе;

— режим службового листування і запиту інформації та документації за військовою тематикою;

— режим отримання згоди на відвідання військових та військово-промислових об'єктів;

— режим офіційного спілкування ВАТ з посадовими особами МО, ЗС та об'єктів ВПК;

— режим пересування ВАТ територією США.

Названий перелік напрямів і режимів військово-дипломатичної діяльності ВАТ, акредитованих у США, є вичерпним.

Для забезпечення виконання військовим аташе покладених на нього функцій представника оборонного відомства акредитуючої держави в Міністерстві оборони та родах військ

ЗС США функціонують структурні підрозділи, які уповноважені за відносини з ВАТ у чітко окреслених межах.

Для аташе з питань оборони такими підрозділами є управління міжнародних зв'язків Розвідувального управління Міністерства оборони та відповідні управління (департаменти) родів військ ЗС за визначальною ролі РУМО. Службове спілкування, офіційне листування, запити та отримання інформації за запитом військовий аташе здійснює лише через названі вище структури і посадових осіб, які в них працюють. Прямий доступ ВАТ до командирів, офіцерів, посадових осіб МО, ЗС, об'єктів ВПК, що існують у США, адміністративно-правовий режим не передбачає.

Для військових аташе видів збройних сил схеми і способи виконання їхніх представницьких та інших посадових повноважень — аналогічні. Як впливає з аналізу наявних нормативних документів МО США, зазначені вище режими не є безальтернативними і можуть частково змінюватися на основі взаємності та залежно від рівня співробітництва США з конкретною державою чи військово-політичним блоком. Мається на увазі, що є обмежене коло держав-партнерів по блоку НАТО, військові аташе яких мають привілейований статус. При цьому військові аташе Міністерства оборони України до такої категорії не належать [2, 4].

КАНАДА. Акредитація ВАТ, організація і практичний зв'язок між Міністерством національної оборони (далі — МНО) та військовими аташатами покладено на Управління протоколу і міжнародних зв'язків (далі — УПМЗ). УПМЗ є структурою Оборонного штабу (Штаб ЗС), що підпорядковується заступникові начальника Штабу.

Міністерство національної оборони Канади не визнає поділу ВАТ за рівнями акредитації. Аташе з питань оборони, військові аташе родів військ акредитуються в МНО. Уповноваженим і єдиним структурним органом МНО та ЗС Канади, через який оборонне відомство вирішує всі військово-дипломатичні питання, є Управління протоколу і міжнародних зв'язків (УПМЗ), що виконує функції акредитування, консультаційно-методичну роботу з ВАТ, передачу і виконання запитів ВАТ, організацію та проведення візитів, зустрічей тощо.

Вся офіційна кореспонденція від іноземних військових аташе, призначена для керівництва МНО, командування ЗС, військових баз, кораблів, офісів конкретних посадових осіб, має надсилатися лише через УПМЗ.

Відвідання іноземними ВАТ центрального апарату ЗС, військових баз, частин, кораблів, командувань, об'єктів ВПК канадська влада не допускає без попереднього узгодження з УПМЗ. Ділові зустрічі ВАТ з посадовими особами МНО, командуванням ЗС, співробітниками об'єктів ВПК не можуть проводитися без попереднього запиту та отримання дозволу на це в УПМЗ.

Документальні матеріали та практика діяльності ВАТ України в Канаді вказує на те, що адміністративно-правовий режим для військових аташе у цій державі має низку типових положень, характерних для значної кількості інших країн. Вони полягають у тому, що Міністерство національної оборони та збройні сили Канади з метою забезпечення єдиного системного підходу в організації військово-дипломатичної роботи всю діяльність з військовими дипломатами сконцентрували в єдиному функціональному підрозділі — УПМЗ МНО [2].

ФРН. Відповідно до Положення для військових аташе, розробленого Федеральним міністерством оборони Федеративної Республіки Німеччина, встановлено, що організацію військово-дипломатичних відносин із ВАТ здійснює сектор військового аташату (далі — СВА) Федерального міністерства оборони. Зокрема, СВА забезпечує виконання службових функцій ВАТ і налагоджує співробітництво з Федеральним міністерством оборони, військовими та цивільними структурами Бундесверу, посадовими особами об'єктів військово-промислового комплексу, іншими державними установами ФРН.

Офіційний вступ новоприбулого ВАТ на посаду починається з представлення аташе керівництву СВА та командуванню штабів відповідних видів збройних сил. Представлення узгоджують і організують відповідальні офіцери СВА заздалегідь і здійснюють за їхньої присутності. Заступники військових аташе представляються командуванню штабів видів збройних сил своїми керівниками (ВАТ відповідного посольства). Військові аташе отримують перепустки, які дають право на відвідування всіх підрозділів СВА.

Запити інформації та отримання відповідей військовими аташе можуть здійснюватися лише через СВА. З метою дотримання вимог режиму таємності відповіді з окремих запитів ВАТ надають лише за таких умов:

— наявність двосторонньої міждержавної угоди щодо захисту секретів між ФРН та країною акредитації ВАТ;

— запитувана інформація призначена для використання військовим аташе та військо-

вим відомством держави, яку він представляє.

Такі самі вимоги певною мірою стосуються й окремих усних запитів ВАТ і відповідей на них. Для забезпечення документообігу між СВА і акредитованими в ФРН військовими аташе при секторі діють поштові структури, через які ВАТ отримують і передають запити, інформаційні матеріали, запрошення тощо.

Візити ВАТ до СВА можуть відбуватися в будь-який робочий день у години прийому. Попередньо рекомендують узгодити візит і зустріч. Члени апарату ВАТ можуть здійснювати візити лише до СВА, відвідувати інші структури ФМО та Бундесверу — не прийнято.

Розглядаючи адміністративно-правовий режим діяльності військових аташе в ФРН, можна зазначити, що він структурований за схемою, притаманною для подібних режимів низки інших держав. Принципово важливі положення, на яких будуються відносини оборонного відомства з військовим аташатом, можуть бути такі:

1. Відсутність будь-якого розмежування акредитованих ВАТ за належністю представлених ними держав до військово-політичних блоків. Жодних пільг, привілеїв військовим аташе країн-членів НАТО Положення не надає.

2. Одноканальність військово-дипломатичних відносин. Незважаючи на значний оборонний потенціал ФРН, активну участь ФМО і Бундесверу в міжнародному військово-політичному та військово-технічному співробітництві для діяльності з ВАТ визначено єдиний канал реалізації їхніх функцій. Це — сектор військового аташату. Окрім СВА, жоден із штабів Бундесверу не має підрозділів, до повноважень якого належали б питання військово-дипломатичного співробітництва чи прямого спілкування з військовим аташатом іноземних держав.

3. Оборонне відомство Німеччини чинним Положенням окремо не виділяє і не передбачає такого виду відносин з ВАТ, як офіційні контакти з посадовими особами ФМО і Бундесверу чи ВПК. Вважається, що таку форму роботи охоплює процедура організації візитів ВАТ до Міністерства оборони і структурних підрозділів Бундесверу [1, 3 б].

ТУРЕЧЧИНА. Документом, який регламентує відносини збройних сил Турецької Республіки з іноземними військовими аташе, є Директиви для ВАТ, акредитованих у Ту-

рецькій Республіці, що затверджені начальником Генерального штабу ЗС держави. Як визначено, єдиною офіційною структурою ЗС, уповноваженою на організацію і забезпечення всіх функцій військово-дипломатичної діяльності ВАТ, є служба зв'язків із військовими аташе Генерального штабу ЗС Туреччини (далі — СЗ ВАТ).

Важливим положенням, на засадах якого формується адміністративно-правовий режим діяльності ВАТ, є врахування стану та рівня відносин Туреччини з кожною окремо взятою державою. Процедура акредитації військових аташе всіх рівнів здійснюють через Міністерство закордонних справ Турецької Республіки на загальних для дипломатів підставах.

Згідно з положеннями Директиви відносини ВАТ з посадовими особами Генерального штабу, командувачами родів військ, Генерального командування жандармерії, Генерального секретаріату Ради національної безпеки, командуванням берегової охорони можуть здійснюватися лише через службу зв'язків із ВАТ.

У разі, коли ВАТ у встановленому порядку поставив і обговорив певну проблему з конкретними посадовими особами СЗ ВАТ, йому може бути названа контактна особа (КО) серед фахівців відповідного рівня оборонних структур, з якою він може вирішувати подальші робочі питання. Безпосередні зустрічі ВАТ з вищими посадовими особами оборонного відомства Туреччини можуть проводитися в офісах Генштабу, Міністерства оборони, сухопутних, військово-морських, військово-повітряних сил чи інших рівних їм структур. Сам захід можливий лише після отримання військовим аташе відповіді зі СЗ ВАТ. До участі в зустрічі може бути допущений лише військовий аташе, який робить запит, та вказані в ньому посадові особи. Всі інші представники акредитованої держави потребують попереднього узгодження турецької сторони у встановленому порядку. За відсутності такого узгодження на зустріч їх не допускають.

Уся письмова інформація, документальні матеріали в формі офіційних, приватних матеріалів, друкованих видань, запрошень, бандеролей тощо мають бути надіслані військовим аташе до СЗ ВАТ для передачі зацікавленим установам та особам.

Незалежно від ступеня таємності, матеріал, що надається конкретному компетентному структурному підрозділу ЗС, військовий аташе готує турецькою мовою. Документ, вико-

наний іншою мовою та без підпису уповноваженої особи, до виконання не приймають.

Директива для ВАТ передбачає можливості та відповідні адміністративні обмеження для відвідання військових і оборонно-промислових об'єктів Туреччини співробітниками дипломатичних місій, військовими аташе та військовослужбовцями акредитованих держав. Візити цивільних дипломатичних співробітників узгоджуються через МЗС.

Для відвідання військового об'єкта (за винятком тих випадків, що мають на увазі особисті зустрічі з конкретною посадовою особою) ВАТ мусить отримати письмову згоду на поданий ним до СЗ ВАТ запит. Запрошення військового аташе посадовою особою ЗС Туреччини на участь у будь-яких представницьких заходах відбувається лише через СЗ ВАТ.

Усі виїзди військового аташе за межі м. Анкари можуть здійснюватися лише після письмового повідомлення СЗ ВАТ, в якому зазначено маршрути руху, номери транспортних магістралей, назви міст, через які пролягатиме поїздка, дата виїзду з міста і дата повернення, мета і місце очікуваної поїздки, місця відпочинку. Якщо поїздка здійснюється авіаційним транспортом, ВАТ має вказати номер рейса та час вильоту й прильоту.

Директива рекомендує дотримуватися визначених правил, не допускати відхилень тощо. Під час колективних ознайомлювальних відвідувань військових об'єктів військові аташе також мають виконувати певні вимоги.

На думку фахівців, адміністративно-правовий режим щодо діяльності ВАТ, акредитованих у Туреччині, належить до категорії найжорсткіших. Разом з тим низка положень Директиви Генштабу для ВАТ може свідчити про диференційований підхід до встановлення особливих умов діяльності військових аташе окремих держав. Це підтверджує стан двосторонніх міжнародних відносин та дотримання принципу взаємності в таких аспектах, як акредитація військового аташе; визначення терміну підготовки письмових інформаційних матеріалів, їх змісту і повноти; встановлення обмежень щодо пересування ВАТ країною перебування. Практично вся військово-дипломатична діяльність ВАТ з оборонними структурами здійснюється за одноканальною системою через СЗ ВАТ Генштабу ЗС.

Особливість адміністративно-правового режиму для військових аташе в Туреччині полягає в запровадженні контролю за двосто-

ронніми відносинами так званих контактних осіб. Як впливає з нормативних документів, КО турецька сторона залучає в тих випадках, коли ВАТ мають потребу прямого спілкування й безпосереднього обговорення конкретного питання військового характеру. КО визначає лише турецьке оборонне відомство, а сам ВАТ позбавлений можливості самостійно вибирати чи пропонувати посадову особу як контактну.

Діяльність інституту контактних осіб загалом є нетрадиційним і досить ефективним способом вирішення низки питань організації роботи з військовими дипломатами, зокрема:

1. Військово-дипломатичний аспект:

— забезпечується прямий доступ ВАТ до посадових осіб оборонних структур країни перебування, які формально не є учасниками міжнародних відносин;

— створюються умови для предметного обговорення актуальних питань військово-політичного, військово-технічного характеру, що витікають із службових повноважень ВАТ та спільних двосторонніх інтересів.

2. Організація адміністративно-правового режиму.

Прямі контакти військових аташе з представниками ЗС обмежують відповідні положення Директиви. Це дає можливість встановити належний контроль за діяльністю військового дипломата:

— найнижчим можливим рівнем контактів ВАТ є командування армійського корпусу сухопутних військ та відповідних їм структур ВМС, ВПС, жандармерії;

— контактну особу визначає і повідомляє військовому аташе Служба зв'язків з ВАТ лише за результатами попереднього обговорення проблемного питання;

— прямий зв'язок військових аташе з контактними особами здійснюється після інформування ним СЗ ВАТ про дату, час і місце зустрічі;

— спілкування військового аташе з контактними особами не передбачає обміну документами та письмовою інформацією [1, 3 а].

СЛОВАЧЧИНА. Єдиною структурою оборонного відомства Словацької Республіки, на яку покладено функції організації, забезпечення та координації співробітництва з акредитованими військовими аташе, є Департамент ін-

теграції та міжнародних зв'язків Міністерства оборони Словацької Республіки (далі — ДІМЗ). Повноваження ДІМЗ охоплюють усі аспекти військово-дипломатичної діяльності МО та ЗС Словаччини.

Міністерство оборони Словацької Республіки визнає такі військово-дипломатичні ранги, як аташе з питань оборони, аташе з питань оборони і ВПС, аташе сухопутних військ, аташе ВПС. Старшинство ВАТ серед членів військово-дипломатичного корпусу, за наявними нормативними документами МО Словаччини, визначають датою акредитації, незалежно від роду військ і військових звань. Офіційну акредитацію військових аташе у Словаччині здійснюють через Міністерство закордонних справ.

Оборонне відомство Словаччини визнає за ВАТ право на запит інформації (документації), що торкається діяльності МО, збройних сил та інших державних установ.

З розглянутих нормативних матеріалів оборонного відомства Словаччини випливає, що адміністративно-правовий режим діяльності, акредитованих у країні іноземних ВАТ, побудований на засадах чіткого дотримання внутрішнього законодавства та положень Віденської конвенції про дипломатичні відносини.

Зокрема, виходячи зі статей 3, 7, 10, 27, 41, 42 Конвенції, військовий дипломат як представник іноземної держави:

— може здійснювати службові офіційні повноваження лише з міністерством, стосовно якого є домовленість (у цьому разі — Міністерство оборони);

— зобов'язаний поважати закони і постанови держави перебування, не втручатися у внутрішні справи цієї країни.

На підставі цього чинний адміністративно-правовий режим, незважаючи на його обмежувальний характер, передбачає повний перелік дій ВАТ, які є його службовими повноваженнями [1].

ФРАНЦІЯ. Представницька та військово-дипломатична діяльність ВАТ, адміністративно-правовий режим відносин з Міністерством оборони, військовими структурами та об'єктами ВПК визначено в Положенні для ВАТ, акредитованих у Французькій Республіці. Цей документ розроблено секцією іноземних представництв (далі — СІП) управління кадрових ресурсів Генерального штабу збройних сил Французької Республіки. СІП

— єдина головна структура МО ФР, що організовує й забезпечує діяльність ВАТ з оборонним відомством держави.

Акредитацію військових аташе здійснюють на рівні Управління кадрових ресурсів (УКР) Генштабу ЗС Франції. В Положенні не визначено конкретних вищих посадових осіб Генштабу, штабів видів збройних сил, яким представляють новоприбулого військового аташе.

Підрозділи міжнародних відносин штабів родів військ і національної жандармерії уповноважені вирішувати питання, що є компетенцією названих воєнних структур ЗС. Лише для військових аташе держав-членів НАТО і Північної Європи передбачено можливість їх прямих контактів з Центральним військово-медичним управлінням.

Військові аташе мають можливість ініціативно проводити попередньо погоджені зустрічі з керівниками підрозділів міжнародних відносин ЗС та родів військ. У разі необхідності, ВАТ надають право особистих контактів з іншими компетентними особами оборонного відомства і ВПК.

З аналізу впровадженої оборонним відомством Франції нормативної бази випливає, що адміністративно-правовий режим діяльності ВАТ у цій державі має типову для більшості провідних країн схему. Разом з тим деякі положення і процедурні норми військово-дипломатичних відносин мають певні особливості, що виділяють французький варіант серед інших. Зокрема:

— військові аташе, акредитовані у Франції, мають досить широкі можливості для спілкування з військовими та відвідання військово-промислових об'єктів;

— секція іноземних представництв управління кадрових ресурсів ГШ ЗС Франції, як основний орган міжнародного співробітництва оборонного відомства, виконує переважно протокольні та координаційні функції;

— структурам зовнішніх зв'язків видів збройних сил, національної жандармерії надано значні повноваження і можливості автономного вирішення питань відносин з ВАТ у рамках їхніх повноважень;

— для задоволення потреб військово-дипломатичного співробітництва у сфері оборонно-промислового комплексу французька сторона надає можливість для співпраці військових аташе з Генеральним представництвом з питань озброєнь при МО Франції.

Положення для ВАТ не передбачають спеціальних процедурних норм документального

відображення усних запитів, ділових зустрічей з військовими аташе, запрошень посадових осіб МО і ВПК на офіційні й неформальні зустрічі з ВАТ.

Однак, незважаючи на формально широкий спектр службової діяльності військових аташе, всі вони мають чітко визначені межі. Прямі стосунки ВАТ з Центральним управлінням МО, структурами Генерального штабу ЗС Франції, родами військ, військовими частинами та об'єктами ВПК здійснюються лише через відповідні підрозділи міжнародних зв'язків. Час, який встановлює французька сторона для задоволення запиту ВАТ (не менше 1 місяця), цілком достатній для організації належних заходів адміністративно-правового, режимного і контррозвідувального характеру [1, 3 ж].

ПОЛЬЩА. Документом, який визначає основні положення адміністративно-правового режиму діяльності ВАТ у Республіці Польща, є довідник для військових аташе, акредитованих у РП, розроблений Офісом міжнародних зв'язків Бюро військового аташату Міністерства національної оборони РП. Нормативний документ передбачає певні обмеження для діяльності військових аташе на території Польщі.

Основний структурний підрозділ, який уповноважений координувати діяльність Міністерства національної оборони РП та акредитованих військових аташе, є Офіс міжнародних зв'язків Бюро військового аташату МНО (далі — ОМЗ).

Аналізуючи документальні матеріали Міністерства національної оборони Республіки Польща, можна дійти висновку, що впроваджений у державі адміністративно-правовий режим діяльності акредитованих військових дипломатів можна кваліфікувати як спрощений. Значну частину процедурних положень, типових для організації роботи з ВАТ, не охоплює чинний у РП довідник для військових аташе. Відсутні чітко обумовлені механізми запиту, отримання і передачі службової інформації, відвідання військових частин та об'єктів ВПК, не визначено конкретні форми відносин і ділових зустрічей ВАТ з командуванням родів військ тощо [2, 4 з].

ВИСНОВКИ

Як випливає з викладеного, нормативна база оборонних відомств іноземних держав, що визначає адміністративно-правові режими діяльності військових аташатів, ґрунтується на таких засадах:

1. Дотримання положень Віденської конвенції про дипломатичні відносини щодо:

— порядку акредитації ВАТ;

— зобов'язань країни акредитації зі створення належних умов для виконання офіційних дипломатичних повноважень;

— недопущення дискримінації стосовно будь-якої держави;

— право військового дипломата отримувати легальним шляхом інформацію щодо оборонної тематики;

— обов'язків акредитованого ВАТ поважати закони і постанови країни акредитації та не втручатися у її внутрішні справи.

2. Верховенство внутрішнього законодавства в тій частині військово-дипломатичної діяльності ВАТ, яка не суперечить вимогам Віденської конвенції.

3. Урахування міжнародних норм взаємності та адекватності, якщо в цьому є обґрунтована необхідність.

4. Структурованість аспектів відносин і діяльності військового аташе відповідно до статусу.

5. Обов'язкова наявність у структурі оборонного відомства органу, уповноваженого організовувати, координувати і практично проводити військово-дипломатичну діяльність з акредитованими іноземними ВАТ.

Переважна більшість досліджених нормативних документів має такі розділи:

— вступна частина;

— протокольна процедура акредитації;

— визначення повноважних структур держави акредитації, що організують роботу з ВАТ, окреслення їхніх функцій та підпорядкованості;

— порядок відносин ВАТ з юридичними особами;

— порядок особистих контактів ВАТ з посадовими особами;

— порядок письмового обміну інформацією;

— порядок відвідання військових об'єктів;

— порядок організації офіційних візитів вищих посадових осіб оборонних відомств.

Нормативні документи, які визначають адміністративно-правовий режим діяльності

ВАТ, головним чином подано у формі положень, методичних рекомендацій, інструкцій, порадишників. Зазвичай, вони набирають чинності після затвердження або узгодження з вищими керівниками міністерства оборони, генерального штабу, штабів видів збройних сил.

Незважаючи на довільний характер адміністративно-правових режимів діяльності ВАТ у розглянутих іноземних державах, усі вони мають чітко визначені, досить жорсткі межі забезпечення належної організації відносин оборонного відомства з ВАТ, що сприяє ефективному виконанню всіх заходів військово-дипломатичного співробітництва як одного із напрямів міжнародного військового співробітництва та створення належних умов протидії можливому витоку інформації, у тому числі з обмеженим доступом, за здійснення такого співробітництва.

Таким чином, з метою належного функціонування адміністративно-правового режиму щодо визначення порядку відносин представників Збройних Сил України з представниками іноземних держав в Україні пропонується здійснити низку заходів, пов'язаних з удосконаленням та доопрацюванням Положення про порядок відносин між Міністерством оборони України та військовими аташе іноземних країн і їхніми заступниками, акредитованими в Україні, що затверджено наказом Міністра оборони України від 15 лютого 2000 р. № 42. Зокрема, пропонується доопрацювати це Положення в рамках проведеного Службою безпеки та Міністерством оборони України аналізу щодо запровадження аналогічних правил в іноземних державах, зважаючи на їхній слабкий та сильний бік [1].

Так, з метою забезпечення єдиного системного підходу в організації військово-дипломатичної роботи пропонується сконцентрувати всю діяльність Міністерства оборони України та Збройних Сил України з військовими дипломатами та іншими представниками іноземних держав в єдиному функціональному підрозділі чи в головному підрозділі зовнішніх зв'язків Міністерства оборони України (таким підрозділом у МО є Департамент міжнародного співробітництва), або Головному управлінні розвідки МО України та за визначальної ролі останнього.

Діяльність військових аташе, акредитованих в Україні, має узгоджуватися з відповідними нормами адміністративно-правового режиму захисту службової інформації, якою держави обмінюватимуться під час здійснення міжнародного військового співробітництва, запровадженого в Міністерстві оборони України,

та відповідати певним вимогам, що передбачені цими нормами, й гарантувати необхідний захист національних інтересів та безпеку.

Міністерство оборони України, зважаючи на те, що вся офіційна кореспонденція від військових аташе та інших представників іноземних держав призначена для керівництва Міністерства оборони України та відповідного командування Збройних Сил України, може вимагати, щоб її надсилали лише через головний підрозділ зовнішніх зв'язків Міністерства оборони України.

Висловлені пропозиції мають загальний характер і можуть стати підґрунтям для формування рекомендованих норм під час доопрацювання та удосконалення означених документів. При цьому Міністерство оборони України спільно з Міністерством закордонних справ та Службою безпеки України мають вжити відповідних заходів із доведення й роз'яснення позиції України щодо міжнародного військового співробітництва відповідно до світової практики.

Джерела

1. *Довідковий* матеріал щодо результатів аналізу міжнародної практики організації адміністративно-правового режиму діяльності апаратів військових аташе на території держав акредитації // Поточні інформаційно-аналітичні матеріали Міністерства оборони України. — 2005.

2. *Наказ* Міністра оборони України від 15 лютого 2000 року № 42 «Про затвердження Положення про порядок взаємовідносин між

Міністерством оборони України та військовими аташе іноземних країн і їхніми заступниками, акредитованими в Україні» // Нормативні та інформаційно-аналітичні матеріали Міністерства оборони України. — 2002.

3. а) Директива для військових аташе в Турецькій Республіці, затверджена начальником генштабу ЗС Турецької Республіки;

б) Положення для військових аташе, акредитованих у ФРН;

в) Настанова для аташе збройних сил інших держав у Лондоні, лютий 1999 р.;

г) Правила для військових аташе, аташе з питань оборони і авіації, акредитованих в Австрійській Республіці, а також для їх помічників від травня 1976 року;

д) Протокольні положення для аташе та їх заступників, що акредитовані у Швейцарській Конфедерації від 1 червня 1997 року;

е) Положення для військових аташе в США (Guard for the Defense Attache in Washington D.C.) (1997);

ж) Положення для військових аташе в Парижі (1999);

з) Довідник для військових аташе, акредитованих у Республіці Польща;

і) Положення про аташе з питань оборони, військових, військово-повітряних, військово-морських аташе, акредитованих у Румунії (2000) // Інформаційно-аналітичні матеріали Міністерства оборони України. — 2005.